

Inhoudsopgave

Lijst van bruikleengevers 4

Ten geleide 5

Voorwoord 6

Verantwoording van de opzet van dit boek 7

Hoofdstuk 1. Inleiding. De middeleeuwse memoria en de kunst 11

Deel I Achtergronden. De memoria 20

Hoofdstuk 2. Het hier en het hiernamaals 21

Inleiding. Dood en verlossing 21

Het Oordeel. Het lot van de mens na zijn dood 21

Het verdienen van het hemelrijk. Missen, bedevaarten en aflaten 24

Een schat in de hemel. De werken van barmhartigheid 27

Versieringen van het huis van God 30

Conclusie. Leven na de dood 32

Hoofdstuk 3. Een grote verscheidenheid aan maatregelen. Vijf voorbeelden 35

Inleiding. De memoria in de praktijk 35

Meer dan honderduizend missen. Bartout van Assendelft 35

Het klooster Mariënpoel bij Leiden. Boudewijn van Zwieten 37

Een weeshuis ten behoeve van de Kerk. Johan Evertsz. 39

'Werken van barmhartigheid voor het volk'. Elisabeth van Culemborg 41

Een portretreeks van de landcommandeurs van de Duitse orde 45

Conclusie. De memoria, een complex geheel 47

Hoofdstuk 4. De dood, de begrafenis en de zorg voor het zieleheil 50

Inleiding. Voor God is ieder gelijk 50

De kunst van het sterven 50

De grafplaats. Van massagraf tot eigen grafkerk 52

Een passende begrafenis voor iedereen 56

Diensten ten behoeve van de overleden zielen 59

Conclusie. De dood, een publieke aangelegenheid 63

Deel II Kunstwerken met memorievorstellungen. De memoria in beeld gebracht 65

Hoofdstuk 5. De functies van memorietafels 66

Inleiding. Een indeling naar functie 66

'Bidt Godt voer die siel'. De epitafen 66

De verbondenheid van families over de dood heen. De familiestukken 70

Voor de broeders en zusters. De memorietafels van gilden en broederschappen 76

Memorietafels als politiek-maatschappelijke statements 80

Herinneringen aan stichtingen en schenkingen: de stichtings- en schenkingsstukken 83

Conclusie. Memorietafels, de gememoreerden en hun publiek 85

<i>Hoofdstuk 6. Vorm en voorstelling</i>	89
Inleiding. Variatie, maar binnen de perken	89
Gebedsportretten. Conventies en afwijkingen daarvan	89
Afspiegelingen van de maatschappelijke verhoudingen	89
Opvallende portretjes. De overleden kinderen	92
De beschermheiligen van de geportretteerden. Allerlei typen	93
Naamheiligen in Noord-Nederland. Dun gezaaid	93
Andere heiligentypen	95
De religieuze voorstelling	97
De religieuze voorstelling en de compositie	97
Memorietafels van na de Reformatie	100
Teksten op memorietafels	103
Het totale monument	105
Conclusie. Eenheid in verscheidenheid	106
 <i>Hoofdstuk 7. Vervaardiging, praktisch gebruik en lotgevallen van memorietafels. Verschijnselen en verklaringen</i>	109
Inleiding. Nadere bestudering van de objecten zelf	109
Van een simpel schilderijtje tot een prestigieus beeldhouwwerk	109
De Reformatie en de gevolgen voor de memoriestukken	111
Gebruiksartikelen die men aanpaste of verving	115
Conclusie. Van gebruiksartikel tot Kunstwerk	123
 <i>Hoofdstuk 8. Besluit. Memorietafels en de zorg voor het hier en het hiernamaals</i>	126
De plaats van memorietafels in de memoria	126
Vele wegen die naar Rome leiden	127

Deel III Catalogus 129

Inleiding 129

1. <i>De vier uitersten</i>	130
De dood, onontkoombaar (1-8)	130
Het Laatste Oordeel (9-15)	138
Hemel, hel, vagevuur (16-21)	144
2. <i>Het verdienen van het hemelrijk</i>	152
De Eucharistie en het offer van Christus (22-24)	152
Gebed, bedevaarten en aflaten (25-38)	157
Bijdragen aan de eredienst (39-45)	172
De werken van barmhartigheid (46-49)	180
3. <i>Sterven, begraven en memoriediensten</i>	185
De stervende (50-54)	185
Dood (55-58)	190
Begrafnisdiensten (59-66)	193
Memoriediensten (67-69)	201
4. <i>Memorietafels en andere kunstwerken met gebedsportretten</i>	205
Memorievoorstellingen en hun functie (70-98)	205
De memorietafels voor Elisabeth van Culemborg (99-102)	253
De tijden zijn veranderd. Drie memorietafels uit de zeventiende eeuw (103-105)	259

Bibliografie 265

Registers 269